Comunicare şi distorsionare

Dan MĂNUCĂ

Efectele globalizării se manifestă în aproape toate domeniile activităţii umane, ca să mă opresc doar la acest aspect, lăsând pe planul al doilea efectele asupra regnului mineral sau vegetal, fie acestea terestre sau cosmice. Un corolar este extinderea comunicării, fenomen de asemenea prezent la toate nivelele, fie acestea, de asemenea, terestre sau cosmice. La asemenea dimensiuni, nu puteau lipsi defecţiunile şi este de admirat promptitudinea demonstrată de inteligenţa umană în a reuşi să limiteze consecinţele acestora. Fiind vorba de "comunicare**",** termenul cel mai la îndemână pentru a defini o defecţiune este acela de "distorsiune" (sau "distorsionare"). Termen care a ajuns să fie folosit în mai toate domeniile. Este motivul pentru care se impun unele încercări de clarificare.

Dacă urmărim definiţiile "distorsionării" din diferite dicţionare, constatăm, mai întâi, că este înregistrată şi forma "distorsiune", fără ca între acestea să se menţioneze vreo conexiune. O anume diferenţă se pare că, totuşi, ar exista. Spre pildă, DEXI, p. 591, defineşte "distorsionarea" drept "deformare" şi trimite, totodată, la verbul "a distorsiona". Ceva mai departe, vocea "distorsiune" este definită astfel: "*1*. Răsucire (convulsivă) a unor părţi ale corpului. *2*. (*telecomunicaţii)* Orice abatere (nedorită) de la forma iniţială a unor oscilaţii electromagnetice etc.. *3*. *(fizică)*. Aberaţie geometrică a unui sistem optic etc. *4*. *(geologie) Distorsiunea rocilor* – deformare sau transformare în noi formaţiuni geologice secundare a rocilor. *5*. (*psihologie*) situaţii sau gânduri refulate sau inacceptabile, spre a le face agreabile de către Eu. *6*. Deformare. Pentru cele ce urmează, îmi voi lua libertatea de a considera cei doi termeni drept sinonimi.

În consecinţă, dacă analizăm situaţiile de mai sus, ajungem la următoarele constatări:

a) "Distorsionarea" presupune existenţa obligatorie şi conştientizată a unui model prealabil, asupra căruia să îşi exercite acţiunea. "Distorsionarea" este aşadar un proces dependent şi nu unul independent;
b) Din acest motiv, "distorsionarea" este parte componentă a unui dialog între un propunător şi un respondent. Cel dintâi se arată pasiv, în vreme ce al doilea, adică respondentul, este nu numai activ, ci de-a binelea agresiv;
c) Existenţa procesului de "distorsionare" este afirmată în toate domeniile, atât în domeniile activităţilor umane, cât şi în succesiunea stărilor organice, minerale şi vegetale, fie acestea terestre ori cosmice;

BDD-V347 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

d) Chiar dacă, uneori, constată apariția unui model nou, toate definițiile se grăbesc să îl incrimineze drastic, prin folosirea unui sinonim depreciativ, "de-formare";
e) În toate împrejurările, "distorsiunea" este un proces care nu provoacă surprindere, făcând parte din ansamblul de manifestări specifice unui anumit domeniu;
f) Peste tot se subliniază că procesul de "distorsiune" nu se poate ivi decât în condiții favorabile, altele (chiar opuse) decât acelea în care se manifestă modelul de plecare;
g) Este, aşadar, un proces "convulsiv" sau "nedorit", dar inevitabil, date fiind respectivele condiții favorabile;
h) În sfârşit, se pare că aceste "condiții favorabile" s-a afla în însuşi modelul care constituie punctul de plecare sau că, cel puțin, modelul ar fi sensibil la existența exterioară a acestora. Se vorbeşte, în consecință, despre o "deformare de origine", ai cărei germeni ar fi de căutat în modelul distorsionat;
i) În anumite domenii, distorsionarea este facilitată de situarea modelului într-un ansamblu favorizant, caz în care se invocă o "distorsiune a rețelei", de pe urma căreia ar suferi unul sau mai multe din componentele respectivei rețele.
j) În mod frecvent, distorsiunea apare, deşi nu în întregime, drept un proces provocat sau voit de un factor exterior modelului distorsionat;
k) În dicționarele consultate, cele mai multe atestări ale termenului de "distorsionare" sunt extrase din domeniile tehnicii (telecomunicație, fizică, mecanică, poligrafie), dar şi ale medicinei sau geologiei;
l) În aceste domenii, fiind un termen de specialitate, "distorsionarea" nu primeşte nici un calificativ etic.
m) În domeniul culturii (avem în vedere accepțiunea largă a acesteia), "distorsionarea" este mai degrabă un calificativ etic în exclusivitate depreciativ şi aproape deloc un termen de specialitate;
n) Dacă în diverse domenii, altele decît cultura, se estimează că "distorsionarea" poate duce la apariția unui model nou, în cultură se apreciază că, dimpotrivă, "distorsionarea" duce, în mod obligatoriu, la instalarea unui proces nociv.

Plecînd de la această constatare, se cuvine să încercăm a stabili trăsăturile "distorsionării", aşa cum ar apărea acestea în domeniile lingvisticii, literaturii şi etnofolcloristicii. Aşadar, dintre caracterisicele enumerate anterior, ar fi de reținut:

a) existența conştientizată a unui model anterior;
b) existența unor condiții favorabile declanşării fenomenului de "distorsionare";
c) aceste condiții pot fi de ordin cultural, religios, politic, ideologic ş.a.m.d.;
d) existența voinței de a provoca declanşarea "distorsionării";
e) refuzul, de cele mai multe ori, al dialogului cu un model considerat depăşit, lipsit de valoare sau incorect;

BDD-V347 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

f) urmărirea conştientă a derulării şi instalării procesului de "distorsionare";
g) situarea modelului nou apărut într-un raţionament evaluativ şi considerarea lui drept un produs superior.

*

Nefiind lingvist, îmi voi lua totuşi libertatea de a oferi câteva exemple de distorsionare în domeniul limbii, având în vedere trăsăturile sus amintite.

Tot românul cunoaşte traseul jinduit de jupân Dumitrache, zis Titircă Inimă-Rea, în urmărirea lui Rică Venturiano. Citez: "Ce ziceam eu ? <Haide, drace, haide ! să intri tu pe strada lui *Marcu Aoleriu* ori Catilina şi lasă !>". Indubitabil, personajul lui Caragiale nu are nici cea mai vagă intenţie de a distorsiona numele împăratului roman Marcus Aurelius, ci recurge, inconştient, desigur, la o etimologie populară. Conştiinţa distorsionării o are însă, fără nici o îndoială, autorul, Caragiale.

Cu totul altfel se prezintă lucrurile în situaţia următoare. Prezentatoarea unui post central de televiziune şi-a informat telespectatorii că, în ziua care tocmai începea, deasupra ţării se vor confrunta "două *mese de aer* cu temperaturi diferite". În mod limpede, respectiva prezentatoare şi-a propus să corijeze din mers ceea ce presupunea a fi o eroare a redactorului strecurată pe propmter: "două mase de aer etc." Consider că, în acest caz, prezenţa factorului conştient este indiscutabilă, provocând distorsionarea pe care tocmai am invocat-o.

Presupun că distorsionări se găsesc şi în alte compartimente ale limbii decât acela al lexicului, precum, de exemplu, în gramatică. Las celor de specialitate satisfacţia descoperirii lor.

Nu pot însă trece cu vederea prezenţa tot mai stăruitoare a distorsionării în compartimentul stilisticii, cu atât mai mult, cu cât aici se manifestă cu putere şi nocivitate una dintre cauzele grave ale distorsionărilor în domeniul limbii vorbite. Iată despre ce este vorba.

Constatăm cu toţii graba editorilor din zona audio-vizualului de a câştiga, fireşte - din raţiuni defel umanitare, o tot mai mare audienţă. Este motivul pentru care se constată din ce în ce mai numeroase abateri de la standardele unanim convenite. Nu am în vedere, acum, abaterile proprii stilului beletristic.

Deoarece reclama este considerată a fi sufletul comerţului, interesul producătorilor s-a îndreptat către ceea ce am putea denumi (folosind un termen din naratologie) paratextul titular. Altfel spus, modalitatea de numire a unei emisiuni sau a unui spectacol. Astfel, un post de televiziune îşi intitulează una dintre emisiuni *Mishtok-Show*, iar un altul, o emisiune din aceeaşi categorie, J*ugaru-Shukaru'*. În aceste condiţii, nu mai poate surprinde că un festival de muzică uşoară a fost intitulat *Folk You*. În primele două exemple, este lesne de constatat prezenţa a doi termeni din argoul hoţilor, împrumutaţi din limba ţigănească (era să zic: din argoul ciorditorilor, manglitorilor, al şuţilor sau, mai nou, al distinşilor "interlopi"). Cel de al treilea titlu trimite, indubitabil, la o expresie licenţioasă din engleza nord-americană, frecventă în cinematografia de consum sub-cultural.

Cele trei exemple se circumscriu perfect procedeului distorsionării, deoarece respectă cu sfinţenie următoarele reguli:

BDD-V347 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

1. dacă modelul de plecare cerea alegerea unui titlu de spectacol care doar să atragă atenţia, modelul distorsionat alege un titlu care neapărat să brutalizeze atenţia;
2. drept primă condiţie favorizantă se impune concurenţa comercială;
3. o a doua condiţie favorizantă o impune publicul avid de astfel de brutalizări;
4. dialogul noului model se poartă cu procedeele din spectacolele revuistice ale modelului distorsionat;
5. modelul nou apărut, acela rezultat în urma distorsionării, este apreciat drept unul superior, realizatorii lui autointitulându-se "vedete", "elite" ş.a.m.d.

La baza unui asemenea model distorsionat se află, fără nici un dubiu, subcultura pe care o posedă atât realizatorii, cât şi participanţii la spectacol. Pe dată, se iveşte următoarea întrebare: este benefică sau nu o astfel de distorsionare ?! Adepţii fraudulos autointitulatului postmodenism vor răspunde, tot pe dată, afirmativ, invocând principiul lui "nu ştiu încotro ne îndreptăm". Adică al aşa numitei "ambivalenţe morale" din ceea ce a fost apreciată a fi drept "societatea cu riscuri"[1].

Dacă avem în vedere prezenţa distorsionărilor în domeniul literaturii, atunci nu mai poate surprinde chiar nimic, atâta timp cât, aici, convulsiile reprezintă un factor nu numai de supravieţuire, ci cu deosebire unul de impunere. Nu mai pot surprinde nici "ambivalenţa morală" şi nici încadrarea în "societatea cu riscuri", acestea arătându-se repere *sine qua non*. Dacă privim însă lucrurile din perspectiva teoriei şi a istoriei literare, atunci constatăm că se poate vorbi atât de distorsionări pozitive, cât şi de distorsionări negative.

Cele mai la îndemână exemple de distorsionare pozitivă le oferă ironia şi parodia, care întrunesc toate condiţiile pentru a fi considerate drept distorsionări, cu deosebire prin existenţa conştiinţei explicite a unui model anterior, ca şi prin voinţa declarată a deformării lui. Literatura optzeciştilor oferă un bun exemplu, de pildă prin *Levantul* lui Mircea Cărtărescu sau prin *Discurs asupra Struţocămilei* de Ioan Flora.

Şi exemplele s-ar putea înmulţi la nesfârşit, deoarece contestarea modelului anterior este însuşi motorul discursului literar: discursul romantic s-a întemeiat pe respingerea discursului clasicist, discursul realist s-a întemeiat pe respingerea discursului romantic, discursul simbolist s-a întemeiat pe respingerea discursului realist ş.a.m.d. În cele ce urmează, mă voi referi însă – pe scurt – la prezenţa unei altfel de distorsionări în discursul literar românesc actual. Este vorba despre o distorsionare cu aspect vizibil negativ, care face o figură insolită (dacă nu de-a dreptul jenantă) în contextul european la care trimite tema principală a Simpozionului nostru. Este vorba despre produsele autointitulate "literatură *underground*".

În lucrările de specialitate, se invocă posibilitatea ca un model să conţină germenii deformărilor viitoare, caz în care ar fi vorba de o aşa numită *distorsiune de*

[1] Cf. Zygmund Bauman, *Etica postmodernă,* Timişoara, Editura Amarcord, 2000, p. 200-212; apud. Viorella Manolache, *Zygmund Bauman. Repere "slabe" asupra eticii postmoderne*, în "Convorbiri literare", an. CXLII, 2008, nr. 8, august, p. 103.

BDD-V347 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

origine. Să vedem ce anume ar putea fi considerată drept cauza principală, drept originea, amintitei distorsionări. Dacă avem în vedere discursul literar românesc de până în 1990, constatăm lesne, dincolo de rigorile cenzurii ideologice, şi prezenţa unor interdicţii venite dinspre câmpul pudibonderiei. În mod curent, referirile la tot ceea ce era legat de sexualitate se făceau doar prin aluzii, cuvintele sau expresiile considerate obscene fiind admise doar în circumstanţe cu totul speciale. De pildă, în cazul romanului *Groapa* al lui Eugen Barbu sau al romanului *Delirul* de Marin Preda. Abilitatea voalării se reducea la arta folosirii contextului şi a punctelor de suspensie. Acesta a fost modelul, a cărui distorsionare a început să se producă nu mult timp după anul 1990. O demonstrează, printre altele, tipărirea în tirajde impresionante, la finele anului 1990, a povestirilor licenţioase ale lui Ion Creangă. Însă din scrisul unor autori de azi, a fost înlăturată tehnica aluziei, care a fost şi este în continuare înlocuită de folosirea cuvântului sau a expresiei *rudimentar**e*** originare. Acest procedeu, pe care îl socot drept singura distorsionare autentic negativă din literatura noastră contemporană, este utilizat de Elena Vlădăreanu, Alexandru Vakulovski, Angela Marinescu ş.a. Ar fi vorba, aşadar, de o adevărată distorsiune de origine. Cauza ideologică a acesteia am precizat-o anterior. Cauza sociologică ar fi dobândirea, cu orice preţ, a unui renume. Cauza literară o consider a fi caracterul neevoluat al concepţiei (dacă există, cumva, aşa ceva) autorilor de acest fel. Aristofan, Rabelais ori Swift au folosit, în scrierile lor, un ansamblu de procedee, alături de care expresia aşa zis frustă pe care o foloseau pierdea o bună parte din caracterul rudimentar şi se alătura încărcăturii concepţionale a respectivului ansamblu. Era vorba de unul din procedeele de a realiza grotescul personajelor sau al situaţiilor. În cazul autorilor noştri, nu poate fi vorba despre existenţa unui ansamblu conceptual, expresiile şi cuvintele în cauză rămânând la stadiul lor primitiv, acela întâlnit în inscripţiile din pasajele publice subterane. Autorii acestora fiind anonimi, au fost şi sunt în continuare plagiaţi fără nici un risc.

Se poate obiecta că reprezentanţii zisului postmodernism resping programatic orice fel de coerenţă conceptuală. Probabil pentru că preferă, adaogă subsemnatul, statutul a ceea ce tot Zygmund Bauman numeşte "neotrib postmodern"[2]. Iar pentru fundamentul unor astfel de scrieri se potriveşte ceea ce Middleton Murry numea în volumul său dedicat, în 1954, lui Jonathan Swift, *The excremental vision*. Cauzele refulărilor care produc o astfel de distorsiune vizionară au fost adâncite de Norman O. Brown în volumul *Life against death: the psychoanalitical meaning of history*, apărută în anul 1959[3]. Nu este cazul să detaliez, acum, toate motivele defulărilor care au determinat manifestările acestei "viziuni excrementale" în literatura noastră de azi. Oricum, este o distorsionare care face parte din aceeaşi sub-cultură a lui *Folk You*, despre care am discutat mai sus.

Care ar fi relaţia dintre aceste distorsionări şi contextul european ? Iată o întrebare firească, al cărei răspuns va fi unul nu tocmai agreabil. Cel puţin teoretic, Uniunea Europeană îşi propune să conserve identităţile de toate categoriile, de la acelea etnice şi religioase, la acelea economice şi ideologice, toleranţa fiind atât de mare, încât aproape orice distorsionare este îngăduită. Mai puţin distorsionările

[2] *Idem,* p. 104.
[3] Cf. *20th Century Literary Criticism*, edited by David Lodge, London, Longman, 1972, p. 509-526.

BDD-V347 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

datorate unor sociopatii, cu deosebire unor sociopatii grave, care au drept țintă normele etice comunitare. Pentru a le feri pe acestea, pe cât posibil, de pericolul contaminării, unele state au amenajat spații (de fapt: rezervații) efectiv "underground", destinate "performing"-urilor de acest fel. Înțelegem astfel că distorsionarea este şi un mijloc terapeutic. Apare însă de îndată şi următoarea întrebare: care este procentajul admisibil în literatura considerată "ne-underground"? Am întâlnit următoarea întrebare, rămasă fără răspuns: care ar fi "die Grenzen literarischen Verzerrung und Verfremdung"? Aşadar: care ar fi limitele distorsionării şi ale detaşării literare ? Răspunsul sau răspunsurile nu sunt tocmai precise. Astfel, aşa numita "Şcoală din Köln" (Kölner Schule) respinge din principiu distorsionările, întemeindu-şi programul pe un raționament sociologic[4].

Intuind cât de lesne se poate cădea în capcana a ceea ce Eminescu a numit discursul "coroziv", Swift însuşi, după ce şi-a încercat pana în aparentul deliciu al distorsionărilor pornofile, şi-a cenzurat drastic propria inspirație: "But stop, ambitios Muse, in time; / Nor dwell on subject too sublime !" (Adică: "O dată pentru totdeauna, ajunge, dar, ambițioasă Muză; / Nu te mai pune cu un subiect atât de sublim !"). Scriitorul englez avea umor. De atunci însă lucrurile au evoluat. Sub-cultura a câştigat tot mai mult teren. Fiind un fenomen ca oricare altul, are şi sub-cultura periferia ei, care se autointitulează elită. Care elită nu are nici limite şi nici umor.

În ceea ce ne priveşte, apare următoarea dilemă, care nu este defel veche: să privim ori nu cu umor asemenea distorsionări?

Communication and Distortion

The author offers suggestions referring to the definition of the concept of "distortion" especially in the linguistic and literary fields. The most numerous distortions are encountered in the lexical field. Irony and parody are two examples of positive distortion in literature, very clear in Mircea Cărtărescu's and Ion Flora's works.

Iaşi, România

[4] Cf. articolul despre Dieter Wellershof, în *www.whow.de*

BDD-V347 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)